

Nederlands
Jeugdinstituut

Verkenning Richtlijn Toekomstgericht werken

Rapport

2021-10-10 | I. Batyreva, B. Kuipers, C. Vree, E. Kisjes en M. Berger

Samenvatting

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft een verkenning uitgevoerd naar de behoefte aan en haalbaarheid van een vakinhoudelijke kwaliteitsbasis (richtlijn) voor het toekomstgericht werken in de begeleiding naar volwassenheid. Dit rapport is het verslag van deze verkenning.

De aanleiding voor deze verkenning was een veronderstelling dat een gezamenlijk kwaliteitskader in de vorm van een richtlijn kan bijdragen aan de verbetering van ondersteuning van jongeren rondom transitie naar volwassenheid. Deze veronderstelling was gebaseerd op de bevindingen van de pilot 'Werken met een toekomstplan'¹ en op de vele gesprekken met professionals, jongeren en ervaringsdeskundigen gevoerd in het kader van de Landelijke aanpak 16-27².

Deze verkenning bestond uit consultaties met beroepsverenigingen, belangenvertegenwoordigers en onderzoekers over het draagvlak, de scope en de inhoud van een richtlijn. Daarnaast zijn jongeren en professionals bevroegd op hun ideeën, wensen, vragen en knelpunten. Inhoudelijke en organisatieknelpunten die professionals ervaren in hun werk, zijn in kaart gebracht. Er zijn veel raakvlakken geconstateerd tussen de kwaliteitswensen van jongeren en de wensen en vragen van professionals.

De opbrengsten van deze verkenning zijn samengebracht in dit rapport. De algemene conclusie is dat er voldoende draagvlak is bij professionals, verenigingen en belangenvertegenwoordigers voor de ontwikkeling van een richtlijn voor het toekomstgericht werken in begeleiding naar volwassenheid. Een richtlijn kan een gezamenlijk kwaliteitskader bieden voor beleid en praktijk met het perspectief van jongeren als vertrekpunt. Het kan de relevante kennis uit praktijk, wetenschap en ervaringen samenbrengen en vertalen naar een handelingsperspectief voor professionals en beleidsmakers. Tot slot kan het als een referentiekader dienen bij het organiseren van de randvoorwaarden voor toekomstgericht werken.

¹ [Werken met een toekomstplan | 16-27](#)

² [Aanpak 16-27 | 16-27](#)

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	2
1 Inleiding	4
1.1 Een taai vraagstuk.....	4
1.2 Toekomstgericht werken in begeleiding naar volwassenheid	5
1.3 Een gezamenlijk kwaliteitskader?	6
2 Methode	8
2.1 Verkennende gesprekken	8
2.2 Knelpuntenanalyse	9
2.3 Aanvullende onlineconsultatie over knelpunten.....	10
2.4 Sessies met jongeren	10
2.5 Gezamenlijke sessie met jongeren en professionals	11
3 Resultaten van de verkenning	12
3.1 Afbakening.....	12
3.2 Opbrengsten van de gesprekken met belanghebbenden.....	12
3.3 Opbrengsten van de knelpuntenanalyse	13
3.4 Opbrengsten van de aanvullende onlineconsultatie over knelpunten.....	15
3.5 Opbrengsten van de sessies met jongeren.....	16
3.6 Relatie tussen de kwaliteitscriteria van jongeren en de knelpunten van professionals.....	17
4 Conclusie.....	24
4.1 Omvang probleem	24
4.2 Wenselijkheid richtlijn	24
4.3 Haalbaarheid.....	24
4.4 Afbakening doelgroep.....	25
4.5 Tot slot	25
Bijlage 1 Samenvatting stakeholdergesprekken m.b.t. ontwikkeling van vakinhoudelijke kwaliteitsbasis toekomstgericht werken 16-27	26
Bijlage 2 Analyse opbrengsten onlineconsultatie over knelpunten in toekomstgericht werken	29

1 Inleiding

1.1 Een taai vraagstuk

Transitie naar volwassenheid is een spannende, vaak leuke, maar ook kwetsbare fase in een mensenleven. Jongeren krijgen te maken met nieuwe uitdagingen die bij deze ontwikkelingsfase horen, met nieuwe vragen en verantwoordelijkheden. Ook voor ouders en medeopvoeders is het een spannende periode. Het ondersteunen van jongeren op weg naar volwassenheid is een delicate aangelegenheid die veel afstemming en flexibiliteit vraagt. Wanneer een jongere afhankelijk is van professionele hulp is die transitie vaak extra ingewikkeld³.

In de afgelopen jaren hebben we veel jongeren, professionals, onderzoekers en beleidsmakers gesproken in het kader van het landelijke programma Zorg voor de Jeugd, de pilot 'Werken met een toekomstplan' en het onderzoek naar de specifieke kenmerken van de groep jongeren met een jeugdbeschermings- en/of jeugdreclasseringsmaatregel⁴. Dit heeft een beeld opgeleverd van een maatschappelijk vraagstuk waar verschillende partijen op diverse manieren mee bezig zijn om een verbetering te realiseren maar daar onvoldoende in slagen. Een taai vraagstuk geworteld binnen systemen en kaders, regels en afspraken, kennis en houding van professionals. Zowel jongeren en opvoeders als professionals en beleidsmakers zijn op zoek naar een houvast en handelingsperspectief.

Zo geven de jongeren vaak aan dat hulpverlening in deze fase tekortschiet⁵. Ze voelen zich bijvoorbeeld niet gezien, niet begrepen en zijn daardoor niet gemotiveerd. Ze zeggen dat ondersteuning niet helpt wanneer er geen klik is met de professional. Ze willen steun van een mens, niet van een systeem. Ze hebben vaak een hele geschiedenis van hulpverlening achter de rug maar ervaren niet de steun die ze nodig hebben.

Professionals worstelen regelmatig met een goede aanpak omdat er in deze transitiefase vaak verschillende problemen zijn die op elkaar inspelen. Wanneer de basisvoorzieningen zoals huisvesting en inkomen niet goed zijn geregeld, dan ligt het vaak buiten hun invloedssfeer en voelen ze zich niet in staat jongeren adequaat en tijdig te ondersteunen bij andere problematiek. Ze zoeken ruimte tussen de regels en systeemgrenzen om het nodige maatwerk te leveren. Het lukt dan niet een stabiele relatie op te bouwen, jongeren vast te houden tot ze los kunnen laten. Samenwerken over disciplines heen gaat moeizaam.

Jongeren, professionals, onderzoekers en beleidsmakers zijn het met elkaar eens: het moet en kan beter. Ondersteuning bij de transitie naar volwassenheid heeft een specifieke aanpak en een gezamenlijke inspanning⁶. Met de jongere als vertrekpunt, de relatie met de jongere centraal en een systeem dat maatwerk ondersteunt. Een stabiele basis, bejegening, continuïteit in ondersteuning, en toekomstperspectief komen in praktijk en onderzoek telkens terug als de belangrijke hoekstenen.

³ [Verhalenbundel_HvA_FieldlabToekomstplannenJongeren.pdf \(storage.googleapis.com\)](#)

⁴ [beter-in-beeld-jongevolwassenen-na-jeugdbescherming-en-jeugdreclassering.pdf \(vng.nl\)](#)

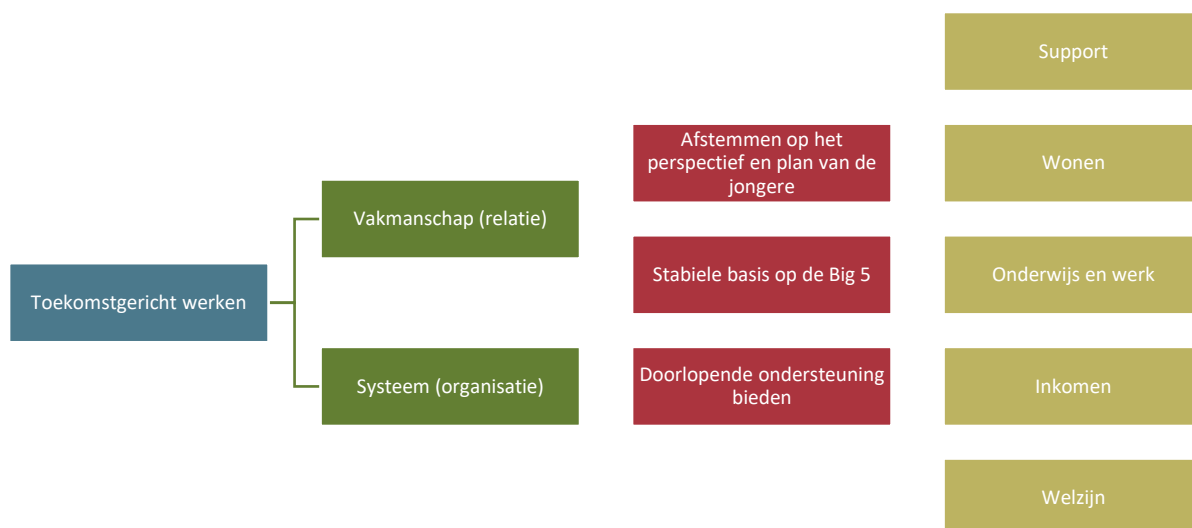
⁵ [Bejegening van jongeren door jeugdprofessionals | 16-27](#)

⁶ [hva_handreiking-toekomstgericht-werken_fieldlab-toekomstplannen.pdf](#)

1.2 Toekomstgericht werken in de begeleiding naar volwassenheid

Op zoek naar een betere manier om jongeren ondersteuning te bieden op weg naar volwassenheid hebben partijen de term ‘toekomstgericht werken’ omarmd. Toekomstgericht betekent ‘toegespitst op de behoeften van de toekomst’.⁷ De toekomst wordt in de context van opgroeien aangeduid met de woorden ‘volwassenheid’ en ‘zelfstandigheid’. Over de term ‘toekomstgericht’ en over de afbakening van de doelgroep met ‘kwetsbaar’ en ‘16-27’ kan er onduidelijkheid bestaan.

We lichten daarom toe wat wij in dit rapport onder ‘toekomstgericht werken’ verstaan. Met ‘toekomstgericht werken’ bedoelen we *een integrale aanpak in de begeleiding van jongeren bij de overgang naar volwassenheid. Vanuit een persoonlijke, gelijkwaardige en coachende benadering. Met en vanuit het plan van de jongere, in doorgaande lijnen van ondersteuning en gericht op het verkrijgen van een stevige basis op alle onderdelen van de ‘Big 5’ (support, wonen, school & werk, inkomen en welzijn). Met aandacht voor het vakmanschap en de organisatorische randvoorwaarden.*

Figuur 1 Toekomstgericht werken in begeleiding naar volwassenheid

Deze definitie is gebaseerd op de in de laatste jaren verzamelde ervaringskennis, praktijkkennis en kennis uit onderzoek.^{8,9,10,11} Jongeren hebben de afgelopen jaren in allerlei verbanden en platforms vanuit eigen ervaringen aangegeven wat zij belangrijk vinden, hoe zij ondersteund willen worden en wat voor hen werkt en wat niet. In 2016 gaf het jongerenplatform ‘Jong doet Mee!’ adviezen over

⁷ Definitie Algemeen Nederlands Woordenboek: <http://anw.inl.nl/article/toekomstgericht>.

⁸ [hva_eindrapportage_fieldlab-toekomstplannen-jongeren.pdf](https://www.vlaanderen.nl/document/hva-eindrapportage-fieldlab-toekomstplannen-jongeren.pdf)

⁹ [file_48abd315-35f0-4595-9eb5-8b093940e9e4_Ondersteuning-van-jongeren-16-17-jaar-op-de-drempel-van-volwassenheid-Beschrijvende-rapportage-februari-2021.pdf](https://www.vlaanderen.nl/document/file_48abd315-35f0-4595-9eb5-8b093940e9e4_Ondersteuning-van-jongeren-16-17-jaar-op-de-drempel-van-volwassenheid-Beschrijvende-rapportage-februari-2021.pdf)

¹⁰ <https://www.kenniscentrum-kjp.nl/over-ons/projecten/transitiecoach-lvb/>

¹¹ Het Nederlands Jeugdinstituut voert op dit moment literatuurverkenning uit, dat naar verwachting in het najaar 2021 zal zijn afgerond.

de overgang van 18 min naar 18 plus¹². Het advies gaat over welke vijf belangrijke zaken op orde moeten zijn om de stap naar zelfstandigheid te kunnen maken. Op één staat hier: Stel samen met jongeren, gemeenten en instellingen richtlijnen op over wanneer de hulp mag stoppen. Hulp mag pas stoppen als de volgende zaken zijn geregeld voor de jongere:

1. Een veilige woonomgeving, een dak boven het hoofd.
2. Er een passende dagbesteding is (school, werk of dagbesteding) die aansluit bij het toekomstperspectief van de jongere.
3. Als de jongere goed voorbereid is op de financiële zelfstandigheid. En er een budget coach is als de jongere het (nog) niet zelfstandig kan.
4. Als het jongere contact met een volwassene heeft op wie hij terug kan vallen en die hij vertrouwt. En er een hulpverlener is waar de jongere op kan blijven terugvallen tot het 23e jaar.
5. Als de jongere over een (klein) sociaal netwerk beschikt.

Levvel (voorheen Spirit) heeft deze 5 punten vertaald naar de visie:

*We laten jongeren niet los, totdat de basis op orde is. Deze noemen we de Big 5.*¹³

Het belang van maatwerk, samenwerking tussen professionals, het aansluiten op het perspectief van de jongere en van het relationele component in ondersteuning komen duidelijk naar voren uit het onderzoek van o.a. de Hogeschool van Amsterdam (HvA), Hogeschool Inholland en het programma *Overgang naar volwassenheid (16-27)* van gemeente Amsterdam.^{14,15} Academische werkplaats Kajak en Universiteit van Maastricht doen onderzoek naar en ontwikkelen instrumenten voor begeleiding van jongeren met LVB in overgang naar volwassenheid.¹⁶ Op basis van beschikbare kennis hebben het Nederlands Jeugdinstituut en het Ondersteuningsteam Zorg voor de Jeugd de bouwstenen van toekomstgericht werken verder beschreven.¹⁷ Deze opsomming is niet uitputtend en deze kennis is volop in ontwikkeling.

1.3 Een gezamenlijk kwaliteitskader?

Nu zien we nog veel diversiteit in de aanpak van instellingen, gemeenten en regio's. Sommige partijen zijn goed op weg, andere staan nog aan het begin. Ze zoeken naar goede voorbeelden, kennis en een houvast om de ondersteuning naar volwassenheid op een goede manier vorm te geven. Deze kennis is versnipperd beschikbaar en wordt op verschillende manieren vertaald naar de praktijk.

¹² Advies 18-/18+ door JONG doet mee!: <https://www.jongdoetmee.nl/wp-content/uploads/2017/09/Advies-CSD-18-18-220916-definitief.pdf>.

¹³ Toolkit 16-27: *Programma 16-27 Spirit Jeugd en Opvoedhulp maart 2017* 0.pdf (storage.googleapis.com).

¹⁴ [hva eindrapportage fieldlab-toekomstplannen-jongeren.pdf](#)

¹⁵ [Bejegening van jongeren door jeugdprofessionals | 16-27](#)

¹⁶ ¹⁶ [P.02 Transitie journeys: de overgang van jeugdzorg naar volwassenzorg voor jongeren met een LVB en psychische problemen - Academische Werkplaats Kajak](#)

¹⁷ Zie infographic Aanpak Toekomstgericht Werken: <https://storage.googleapis.com/assets.16-27.nl/media/files/2020/05/Infographic%20Toekomstgericht%20werken.pdf>.

Ondersteuning werkt beter wanneer deze aansluit bij de wensen, leefwereld en behoeften van jongeren. Om die reden is het van belang het jongerenperspectief op de kwaliteit van ondersteuning centraal te zetten.

Er is vooral praktijk- en ervaringskennis beschikbaar over wat werkt in begeleiding naar volwassenheid. Er komt steeds meer kennis uit onderzoek op dit vraagstuk. Het samenbrengen van deze kennis en het vertalen ervan naar een handelingsperspectief gebeurt nog mondjesmaat.

In deze verkenning hebben we gezocht naar de inhoud en de vorm van een gezamenlijk kwaliteitskader voor professionals waarin:

- jongerenperspectief centraal staat;
- praktijk-, ervarings- en wetenschappelijke kennis bij elkaar komen en
- we een handelingsperspectief een referentiekader bieden voor professionals en beleidsmakers voor het (organiseren van) toekomstgericht werken.

We hebben samen met jongeren, ervaringsdeskundigen, professionals, brancheorganisaties, beroepsverenigingen en kenniscentra verkend of een professionele vakinhoudelijke richtlijn hier een bijdrage aan kan leveren. Het resultaat van deze verkenning beschrijven we in dit rapport.

2 Methode

Het vraagstuk *toekomstgericht begeleiden op weg naar volwassenheid* kent veel belanghebbenden. In deze verkenning hebben we daarom verschillende partijen betrokken die een rol hebben in de ontwikkeling van vakinhoudelijke kwaliteitskaders. Ook hebben we degenen actief betrokken wiens werk en leven een richtlijn zou beïnvloeden. Deze belanghebbenden zijn jongeren en ervaringsdeskundigen, professionals, beroepsorganisaties, brancheorganisaties, kenniscentra en onderzoekers.

We zijn gestart met verkennende gesprekken met beroepsorganisaties, brancheorganisaties, kenniscentra en onderzoekers omdat deze partijen een brede blik hebben op het werk- en kennisveld en in directe verbinding staan met de praktijk. Ook hebben we aan deze partijen de tussentijdse bevindingen voorgelegd.

Via beroepsorganisaties, brancheorganisaties en de nieuwsbrieven van het Nederlands jeugdinstituut en het programma *Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming* hebben we professionals gevraagd om mee te werken aan deze verkenning. Knelpunten en inhoudelijke vragen zijn in kaart gebracht en voorgelegd aan een bredere groep professionals door middel van een online consultatie.

Parallel vonden sessies met jongeren en ervaringsdeskundigen plaats. Jongeren werkten daarin hun kwaliteitscriteria voor toekomstgericht werken uit. De opbrengsten van beide trajecten hebben we samengebracht en besproken in een gezamenlijke sessie met jongeren en professionals.

2.1 Verkennende gesprekken

In de eerste verkenning van het draagvlak voor de vakinhoudelijke richtlijn voor toekomstgericht werken hebben we met diverse organisaties gesprekken gevoerd. Deze gesprekken hebben ons geholpen bij het aanscherpen van de problematiek, het peilen van draagvlak voor een richtlijn of een soortgelijk instrument, en bij het op grote lijnen inventariseren van bestaande kennis en methoden die in een richtlijn beschreven kunnen worden. De volgende partijen hebben hun bijdrage geleverd:

Jongerenvertegenwoordigers:

- ExpEx, de Nationale Jeugdraad (NJR), het Jeugdwelzijnsberaad, LOC cliëntenraden, het Netwerk van mensen met een beperking of chronische ziekte Ieder(in);

Brancheorganisaties:

- Jeugdzorg Nederland, de Nederlandse GGZ, de Vereniging Orthopedagogische behandelcentra (VOBC), de MBO Raad, de Sectorraad GO (toen nog LECSO);

Beroepsverenigingen:

- het Nederlands Instituut van Psychologen (NIP), de Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk (BPSW), de Nederlandse Vereniging van Pedagogen en Onderwijskundigen (NVO);

Kenniscentra/opleidingen:

- het Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie (KJP), het Landelijk Kenniscentrum LVB; Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Inholland.

2.2 Knelpuntenanalyse

Vanuit het programma *Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming* hebben we eind 2020 een knelpuntenanalyse georganiseerd. Onder begeleiding van de Argumentenfabriek brachten jeugdprofessionals de knelpunten in kaart die ze in de praktijk ervaren. De Argumentenfabriek heeft veel ervaring met het uitvoeren van knelpuntenanalyses voor de ontwikkeling van professionele vakinhoudelijke richtlijnen. Tijdens de knelpuntenanalyse inventariseren ze met deskundigen wat er (nog) niet goed gaat binnen hun praktijk. De werkwijze was als volgt:

- Er deden twaalf deskundigen mee aan beide sessies. Twaalf is het maximale aantal deelnemers voor deze sessies. Deskundigen zijn professionals die jongeren in hun dagelijkse praktijk ambulant of residentieel begeleiden op weg naar volwassenheid.
- Deskundigen werden geworven via de nieuwsbrief van het programma *Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming* en de nieuwsbrief van het programma 16-27. Daarnaast hebben we de branche- en beroepsorganisaties gevraagd om de uitnodiging te delen met hun achterban. We kregen 34 aanmeldingen van professionals die mee wilden doen met de knelpuntenanalyse. Naast jeugdprofessionals hadden ook behandelaars, beleidsmakers en een maatschappelijk werker uit een ziekenhuis gereageerd. Het Nederlands Jeugdinstituut heeft twaalf professionals geselecteerd die in hun dagelijkse praktijk jongeren direct begeleiden op weg naar volwassenheid. Degenen die niet mee konden doen, kregen een kans om hun input te leveren in de brede onlineconsultatie daarna.
- Er vonden twee online sessies plaats van drie uur op 26 november en 15 december 2020. De sessies werden voorbereid en begeleid door de Argumentenfabriek in afstemming met het Nederlands Jeugdinstituut.
- In de eerste sessie werd professionals gevraagd om volgens een bepaalde methodiek alle knelpunten die zij ervaren in de praktijk, in te brengen. Naast inhoudelijke vragen werden ook organisatorische knelpunten in kaart gebracht. Alles werd ter plekke vastgelegd in een digitale *mind map*. In het vervolg hebben deelnemers de opgehaalde knelpunten geprioriteerd en geclusterd. De Argumentenfabriek heeft na afloop de opbrengsten verder aangescherpt en geordend. Dit gebeurde in consultatie met het Nederlands Jeugdinstituut.
- In de tweede sessie werd elk knelpunt aangevuld met inhoudelijke vragen van professionals die een richtlijn moet beantwoorden om de knelpunten te verhelpen. De resultaten werden ter plekke vastgelegd in een digitale *mind map*.
- Tot slot werd de vraag gesteld naar de vorm van het instrument (een richtlijn, een handreiking of anders) dat het meest passend is om de knelpunten te adresseren.
- De opbrengsten zijn geordend in de knelpuntenkaart door de Argumentenfabriek in consultatie met het Nederlands Jeugdinstituut. Het eindresultaat is gedeeld met professionals, beroepsverenigingen, via de nieuwsbrief van het programma *Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming* en via de website www.16-27.nl.

2.3 Aanvullende onlineconsultatie over knelpunten

Om de opbrengsten van de knelpuntenanalyse breder te toetsen en om meer professionals de mogelijkheid te bieden om hun mening met ons te delen, hebben we een aanvullende onlineconsultatie gehouden. Via het stakeholdersnetwerk, via de nieuwsbrief van het programma *Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming* en via de nieuwsbrief 16-27 hebben we professionals uitgenodigd om mee te doen aan deze aanvullende consultatie. Dit hebben we gedaan via een online-enquête waarin professionals konden reageren op de geformuleerde knelpunten en maximaal twee knelpunten en twee vragen konden toevoegen. De 29 ingevulde formulieren hebben we vervolgens geanalyseerd langs twee vragen:

1. Worden de knelpunten herkend? (ja/nee)
2. Wat valt verder op met betrekking tot de inhoud en de volledigheid van de opgehaalde knelpunten? (een open vraag)

De antwoorden zijn geanalyseerd door het Nederlands Jeugdinstituut. Er werd gekeken naar de mate van herkenning van de knelpunten door professionals die geen rol hadden in de knelpuntenanalyse. Aanvullende informatie (kanttekeningen, aanvullingen, toelichtingen) zijn per knelpunt samengebracht in een apart document, opgenomen in bijlage 2.

2.4 Sessies met jongeren

Eind 2020 en begin 2021 hebben er drie sessies plaats gevonden met 8 jongeren. Tijdens deze sessies is gewerkt aan het identificeren en formuleren van kwaliteitscriteria die leidend zijn in begeleiding op de weg naar volwassenheid. Deze sessies zijn georganiseerd en voorbereid in samenwerking met Movisie, ExpEx, JWB en JRN. De jongeren zijn geworven via ExpEx, JWB en JRN. De afgelopen jaren is er al veel kennis en ervaring verzameld over wat jongeren zelf belangrijk vinden in de ondersteuning op weg naar volwassenheid. Bovengenoemde organisaties hebben een verzameldocument opgesteld met de relevante onderzoeken en informatie uit jongerenplatforms en jongerenorganisaties rondom toekomstgericht werken en de overgang naar volwassenheid. Dit document vormde het vertrekpunt voor de sessies. De opbrengsten van deze sessies, de 10 kwaliteitscriteria voor toekomstgericht werken, zijn ook voorgelegd aan het jongerenpanel van het Actieprogramma Dak- en Thuisloze Jongeren¹⁸. De aanvullingen en opmerkingen van dit panel zijn meegenomen in de eindopbrengst.

Door jongeren zelf en in samenwerking met Ondersteuningsteam Zorg voor de Jeugd, Movisie, het Nederlands Jeugdinstituut en de betrokken jongerenorganisaties ExpEx, JWB en JRN zijn deze leidende kwaliteitscriteria geformuleerd op basis van de volgende werkwijze:

- Er is een verzameling gemaakt van bestaande kennis en inventarisaties over waarden, uitgangspunten en belangrijke aspecten van jeugdhulp die eerder opgehaald zijn bij jongeren of die blijken uit eerder onderzoek. Dit materiaal is door de genoemde partijen geanalyseerd en samengenomen tot globale thema's (wat, hoe, wie, wanneer) en daaronder is al het materiaal geclusterd.
- Met de jongerenorganisaties is nagedacht over het materiaal dat er lag maar vooral ook wat ermee te doen zodra de kwaliteitscriteria geformuleerd zouden zijn.

¹⁸ [Actieprogramma Dak- en Thuisloze Jongeren 2019-2021 | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

- In twee brainstorm- en ontwikkelsessies met jongeren zijn deze thema's verder uitgewerkt en geprioriteerd. Hieruit volgde een top 10 van kwaliteitscriteria die door hen belangrijk worden gevonden en in hun woorden zijn geformuleerd.
- Aan dit proces deden acht jongeren mee. Deze jongeren zijn geworven via de betrokken jongerenorganisaties. Deze jongerenorganisaties hebben in hun eigen netwerk en achterban gevraagd wie van de jongeren interesse hadden om mee te denken over de kwaliteitscriteria. De jongeren hebben zich aangemeld voor deelname.
- De sessiebegeleiders en een vertegenwoordiger van een jongerenorganisatie hebben de tien criteria samengevat en weer aan de jongeren voorgelegd.
- De top 10 van kwaliteitscriteria is samengebracht in een presentatie.

2.5 Gezamenlijke sessie met jongeren en professionals

Na de sessies met jongeren hebben we de opbrengsten van deze sessies naast de opbrengsten van de knelpuntenanalyse met professionals gelegd. Er was duidelijk een overlap zichtbaar tussen de knelpunten van professionals en dat wat de jongeren aangeven nodig te hebben in de ondersteuning.

Om het perspectief van jongeren en dat van professionals bij elkaar te brengen, hebben het Nederlands Jeugdinstituut, Movisie en het Ondersteuningsteam Zorg voor de Jeugd een gezamenlijke sessie georganiseerd op 9 februari 2021. In deze sessie hebben jongeren en professionals de opbrengsten van hun sessies aan elkaar gepresenteerd. Dit leverde een mooi gesprek op, waarin er ook wederzijds begrip en erkenning was voor de hobbels die zowel professionals als jongeren ervaren in de begeleiding bij de overgang naar volwassenheid. De werkwijze was als volgt:

- Een online sessie van twee uur met vijf jongeren die betrokken waren bij het opstellen van de top 10 van kwaliteitscriteria en vier professionals die hadden meegedaan aan de knelpuntenanalyse. Ook de vertegenwoordigers van de jongerenorganisaties ExpEx en NJR waren aanwezig. Het Jongerenwelzijnsberaad was ook uitgenodigd maar kon deze keer niet aansluiten.
- Jongeren en professionals hebben de resultaten van hun trajecten aan elkaar gepresenteerd en toegelicht.
- Daarna hebben de deelnemers met elkaar de mogelijkheden verkend voor praktische stappen richting een betere ondersteuning van jongeren op weg naar volwassenheid. Resultaten van deze sessie hebben we samengebracht in een verslag. Daarna hebben we de top 10 van kwaliteitscriteria geanalyseerd langs de vraag 'Welke knelpunten van professionals corresponderen met de kwaliteitscriteria van jongeren en hebben dezelfde onderliggende essentie?' Het resultaat bestaande uit de koppeling knelpunten en criteria hebben we visueel in kaart gebracht om het verder te kunnen gebruiken in de geplande sessies met professionals op het thema 'vakmanschap' in het kader van de Aanpak 16-27.

3 Resultaten van de verkenning

De centrale vraag van deze verkenning is in hoeverre een richtlijn voor toekomstgericht werken (of een gelijksoortig kwaliteitsdocument) haalbaar en gewenst is, en welke mogelijke knelpunten en uitgangsvragen er zijn.

3.1 Afbakening

De doelgroep '16-27' is zeer breed en er zijn diverse partijen bij betrokken. Naast ouders en opvoeders speelt het onderwijs een grote rol in de begeleiding naar volwassenheid. Ook voor de leerkrachten is het van belang om goed aan te sluiten bij het perspectief van de jongeren. Als jongeren te maken hebben met jeugdhulp of jeugdbescherming, dan spelen er ook vragen rond het op orde krijgen van de basis (de Big 5) en het organiseren van een doorlopende ondersteuning. Specifieke problemen zoals chronische ziekte, vluchtervaring of een verstandelijke beperking vragen daarnaast soms om specifieke kennis en tools.

Bij het bereiken van de leeftijdsgrens van 18 of 23 jaar moeten jongeren vaak versneld volwassen worden omdat de ondersteuning dan acuut verandert of wegvalt. In deze verkenning richten we ons op jeugdprofessionals die ambulante of residentiële jongeren begeleiden rond de overgang naar volwassenheid.

We spreken daarom over een vakinhoudelijke richtlijn voor toekomstgericht werken voor jeugdprofessionals. Het is echter de verwachting dat ook andere beroepsgroepen zoals onderwijs, jongerenwerk, professionals die ondersteuning bieden aan volwassenen hiervan zullen profiteren.

3.2 Opbrengsten van de gesprekken met belanghebbenden

Uit gesprekken met de belanghebbenden bleek veel draagvlak te zijn voor het ontwikkelen van een vakinhoudelijke kwaliteitsbasis, al dan niet in de vorm van een richtlijn. Onderstaande aandachtspunten kwamen naar voren. We lichten de opbrengsten toe met quotes uit de gesprekken.

- Een vakinhoudelijke kwaliteitsbasis opgebouwd vanuit het perspectief van de jongeren is wenselijk.

Een kwaliteitsbasis is iets wat *“professionals kan steunen in de uitvoering van hun werk”*. Iets waarmee ze de kwaliteit van hun handelen kunnenijken en vergelijken. Het kan professionals empoweren: *“Eigenlijk gaat het niet zozeer om een voorschrift maar eerder om een toestemmingsbrief voor professionals om hun werk vanuit het perspectief van de jongere te doen”*. Het kan herkenning en legitimering bieden aan de vernieuwers die vaak denken dat ze met weinig mensen tegenover de beperkingen van het systeem staan *“omdat ze vaak in kleine teams werken waar ze zich alleen kunnen voelen”*.

- Ontwikkeling van vakmanschap op het thema 'toekomstgericht werken' is wenselijk.

“Als het gaat om interne trainingen en deskundigheidsbevordering, dan valt op dat het thema ‘opgroeien naar volwassenheid’ minder aandacht krijgt dan bijvoorbeeld hechting of traumaverwerking. Hierdoor krijgt de ondersteuning op meerdere plekken minder diepgang en is het meer een begeleiding richting het verlaten van de instelling.”

- Toekomstgericht werken is meer dan een kwestie van professioneel handelen.

“Het probleem ligt niet alleen op het gebied van vakmanschap, maar ook in de verbinding tussen domeinen, knellende wet- en regelgeving en financiële kaders. Daarnaast speelt er enorme regel- en administratiedruk bij professionals.”

Het zou mooi zijn om *“een handreiking of een richtlijn te bieden met handvatten om het gesprek te voeren over de randvoorwaarden die aanwezig moeten zijn om de nodige ondersteuning mogelijk te maken en de synergie in samenwerking tot stand te brengen.”*

- Voor werkelijke verandering is een breed draagvlak en commitment nodig, ook bij instellingen en hulpaanbieders.

Voor de brede implementatie van een vakinhoudelijke kwaliteitsbasis is het essentieel dat verschillende beroepsverenigingen, overheid en jongerenorganisaties zich hier vanaf de ontwikkelfase aan verbinden.

De samenvatting van de gesprekken hebben we opgenomen in bijlage 1.

3.3 Opbrengsten van de knelpuntenanalyse

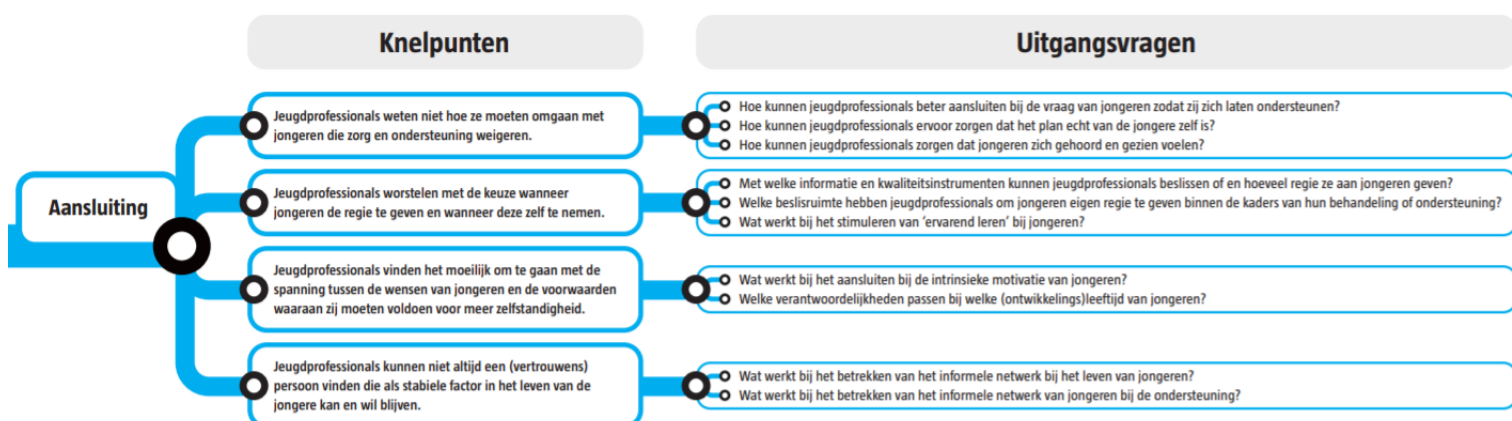
Professionals ervaren inhoudelijke en randvoorwaardelijke knelpunten in hun praktijk van begeleiding naar volwassenheid. Dit bleek uit een brede respons op de oproep deel te nemen aan de knelpuntenanalyse. Maar ook uit de twee sessies van knelpuntenanalyse en de aanvullende onlineconsultatie. Voor elk knelpunt zijn inhoudelijke vragen (uitgangsvragen) geformuleerd. Antwoorden op deze vragen gaan helpen bij het aanpakken van de betreffende knelpunten.

Het resultaat van de knelpuntenanalyse is weergegeven in de knelpuntenkaart. In figuren 2, 3 en 4 gebruiken we delen van deze knelpuntenkaart ter impressie. Een leesbare weergave van de knelpuntenkaart is te vinden op richtlijnenjeugdhulp.nl.¹⁹ De knelpunten met aanvullingen uit de onlineconsultatie zijn opgenomen in bijlage 2.

¹⁹ <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2021/03/Knelpuntenkaart-Toekomstgerichte-ondersteuning-op-weg-naar-volwassenheid.pdf>

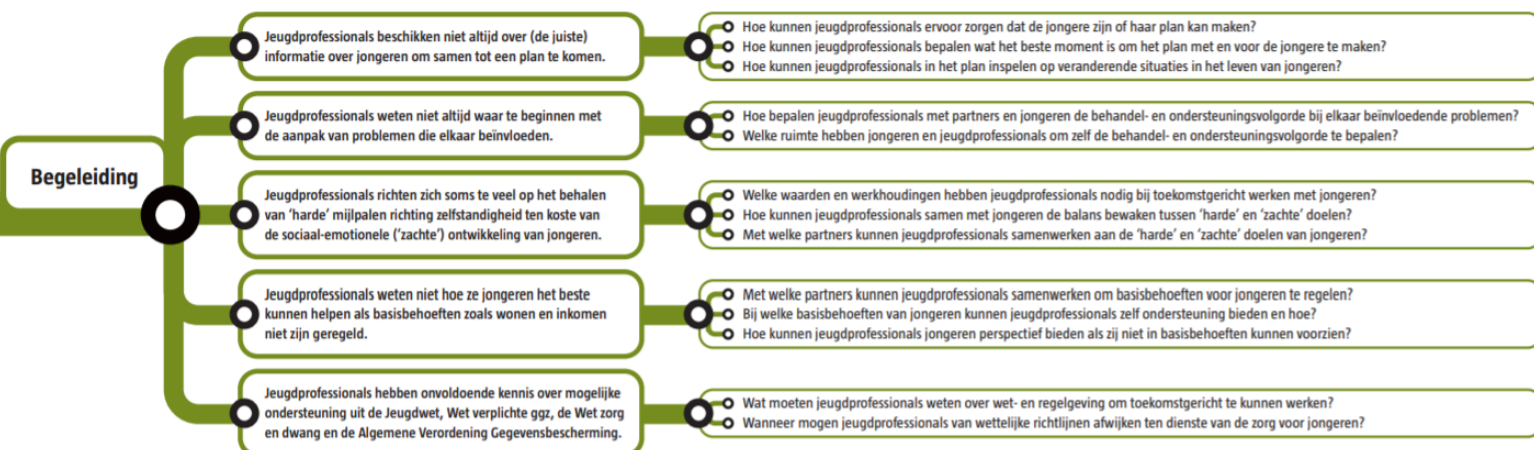
De inhoudelijke knelpunten die professionals ervaren, zijn geclusterd rond thema's 'aansluiting' en 'begeleiding'. Deze indeling is niet helemaal dekkend. De knelpunten en vragen binnen beide thema's zijn nauw met elkaar verbonden.

De knelpunten rond het thema 'aansluiting' hebben te maken met zaken als motivatie en jongere de regie geven versus het behoeden voor foute keuzes. Ook aansluiten bij de wensen van jongeren en het creëren van een betrouwbaar netwerk worden hier genoemd.

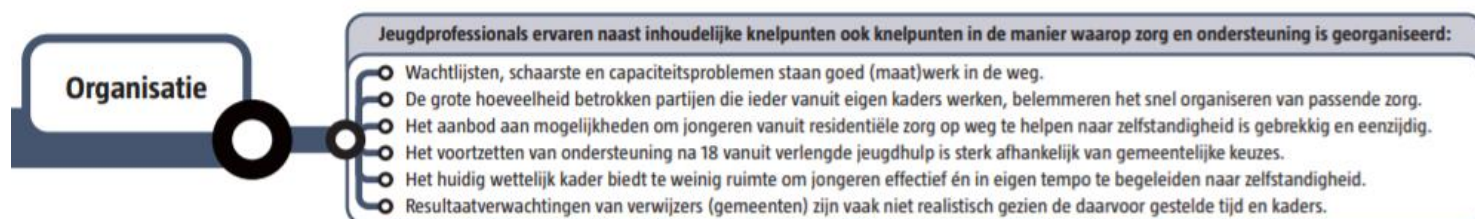
Figuur 2 Inhoudelijke knelpunten en uitgangsvragen op het thema 'aansluiting'

De knelpunten rond het thema 'begeleiding' hebben te maken met de invulling van ondersteuning en de samenwerking met andere professionals.

Figuur 3 Inhoudelijke knelpunten en uitgangsvragen op het thema 'begeleiding'

Naast inhoudelijke knelpunten worstelen professionals met organisatorische knelpunten. Deze knelpunten zijn samengebracht onder het thema 'organisatie'. Ze hebben te maken met de beschikbare zorg en de kaders waarbinnen professionals werken. Deze knelpunten bieden geen uitgangsvragen voor een richtlijn. We hebben besloten ze toch op te nemen in de knelpuntenkaart vanwege de grote invloed die de organisatie van zorg heeft op het handelen van professionals. Soms vormen deze knelpunten zelfs de kern van het probleem.

Figuur 4 Knelpunten die professionals ervaren in de organisatie van zorg en ondersteuning

Tijdens de knelpuntenanalyse werd duidelijk dat inhoudelijke en randvoorwaardelijke vragen parallel geadresseerd moeten worden. Een richtlijn biedt geen oplossing voor de randvoorwaardelijke knelpunten, maar kan een referentiekader en input bieden voor een gesprek over een betere organisatie van zorg.

De professionals die deelnamen aan de knelpuntensessies vinden een richtlijn een geschikt instrument om een vakinhoudelijk kwaliteitskader voor toekomstgericht werken te borgen. Ze zijn van mening dat een richtlijn professionals een houvast kan bieden met betrekking tot kennis en methodiek en kan helpen in de samenwerking met andere professionals. Ze verwachten ook dat een richtlijn professionals kan ondersteunen bij het gesprek met de gemeente over de opdracht en de randvoorwaarden.

3.4 Opbrengsten van de aanvullende onlineconsultatie over knelpunten

Via een open onlineconsultatie hebben we professionals gevraagd om te reageren op de geïnventariseerde knelpunten en uitgangsvragen. Er kwamen 29 reacties binnen met aanvullingen en nuanceringen. De knelpunten rond het aansluiten op het perspectief van de jongere en het organiseren van een sterke basis worden veelal herkend.

Tabel 1 Opbrengst van de onlineconsultatie: herkenning van de knelpunten

Knelpunt	Herkenning
4. Jeugdprofessionals kunnen niet altijd een (vertrouwens)persoon vinden die als stabiele factor in het leven van de jongere kan en wil blijven.	83%
1. Jeugdprofessionals weten niet hoe ze moeten omgaan met jongeren die ondersteuning weigeren.	76%
9. Jeugdprofessionals hebben onvoldoende kennis over mogelijke ondersteuning vanuit de verschillende wetten.	76%
8. Jeugdprofessionals weten niet hoe ze jongeren het beste kunnen helpen als basisbehoeften zoals wonen en inkomen niet zijn geregeld.	72%
3. Jeugdprofessionals vinden het moeilijk om te gaan met de spanning tussen de wensen van de jongeren en de voorwaarden waaraan ze moeten voldoen voor meer zelfstandigheid.	66%

2. Jeugdprofessionals worstelen met de keuze wanneer jongere de regie te geven en wanneer deze zelf te nemen.	62%
5. Jeugdprofessionals beschikken niet altijd over (de juiste) informatie over de jongeren om samen tot een plan te komen.	62%
6. Jeugdprofessionals weten niet altijd waar te beginnen bij problemen die elkaar beïnvloeden.	55%
7. Jeugdprofessionals richten zich soms te veel op het behalen van 'harde' mijlpalen richting zelfstandigheid, ten koste van de sociaal-emotionele ('zachte') ontwikkeling van de jongeren.	48%

De onlineconsultatie heeft één extra knelpunt opgeleverd: beschikbaarheid van woningaanbod. Dit knelpunt ligt in het verlengde van de opgehaalde randvoorwaardelijke knelpunten. Een uitgebreide analyse van de opbrengsten van de onlineconsultatie hebben we opgenomen in bijlage 2.

3.5 Opbrengsten van de sessies met jongeren

In twee sessies onder begeleiding van Movisie, het Nederlands Jeugdinstituut en het Ondersteuningsteam Zorg voor de Jeugd hebben jongeren tien kwaliteitscriteria opgesteld voor goede ondersteuning bij de overgang naar volwassenheid. Deze kwaliteitscriteria zijn geclusterd rond de volgende vier vragen:

1. Wat moet er op orde zijn?
2. Hoe wil ik ondersteund worden?
3. Wanneer wil ik ondersteuning krijgen?
4. Wie moet er betrokken zijn?

Figuur 5 De kapstok voor de kwaliteitscriteria van jongeren

De resultaten van deze verkenning zijn verwerkt in de presentatie die jongeren gebruiken om de kwaliteitscriteria te delen, aan te scherpen en te agenderen. De presentatie is – naast de

knelpuntenkaart – te downloaden van de website 16-27.nl.²⁰ We werken aan een passende vorm om deze verder te communiceren en te verspreiden.

1	Laat mij pas los als de belangrijkste zaken geregeld zijn: de Big5.	6	Laat mij de baas over mijn eigen leven zijn.
2	Help mij praktische dingen te regelen, help mij te DOEN.	7	Werk positief, kijk naar mijn gehele leven en naar mijn talenten.
3	Help mij verantwoordelijkheden te nemen en keuzes te maken.	8	Ik heb veiligheid en steun van mensen om mij heen nodig, die op verschillende manieren iets voor mij betekenen.
4	Geef mij de tijd en ruimte die ik nodig heb.	9	Help mij op tijd te denken en te werken aan mijn toekomst en sluit aan op mijn tempo.
5	Sta naast mij, niet boven of tegenover mij.	10	Bied <i>doorlopende</i> steun die aansluit bij wat ik nodig heb en wat voor mij belangrijk is. Onafhankelijk van leeftijd.

Figuur 6 Kwaliteitscriteria voor de begeleiding naar volwassenheid: perspectief van jongeren

De kwaliteitscriteria van jongeren geven input voor een bredere visie op het toekomstgericht werken en daarmee op de inhoud van de richtlijn. Dit is een belangrijke kennisbron voor de beantwoording van de uitgangsvragen van professionals. In deze verkennende fase hebben we de kwaliteitscriteria van jongeren gebruikt als een toets, accentuering van en aanvulling op de uitgangsvragen van professionals.

3.6 Relatie tussen de kwaliteitscriteria van jongeren en de knelpunten van professionals

Om de perspectieven van jongeren en van professionals bij elkaar te brengen, hebben we een gezamenlijke sessie georganiseerd. In deze onlinesessie hebben de jongeren hun kwaliteitscriteria gepresenteerd aan de professionals die hadden meegedaan aan de knelpuntenanalyse. De professionals hebben de opgestelde knelpunten toegelicht. In deze paragraaf beschrijven we in het kort de relatie tussen de knelpunten en de kwaliteitscriteria. We nemen de kwaliteitscriteria van jongeren als vertrekpunt en kijken welke door professionals ervaren knelpunten of uitgangsvragen hiermee in verband staan. Toelichtende quotes uit de gezamenlijke sessie geven we daarbij als aanvulling weer.

Kwaliteitscriterium 1: ‘Laat mij pas los als de belangrijkste zaken geregeld zijn: de Big 5.’

De Big 5²¹ bestaat uit de thema's ‘support’, ‘wonen’, ‘onderwijs en werk’, ‘inkomen’ en ‘welzijn’. Dit zijn belangrijke zaken die geregeld moeten zijn als jongeren zelfstandig willen zijn. Jongeren geven aan dat ze willen dat de hulp pas stopt als deze zaken op orde zijn. Ze vinden dat er een groot plan nodig is, maar dat er ook kleine stapjes moeten zijn met de focus op de vijf thema's.

²⁰ PowerPoint-presentatie (storage.googleapis.com)

²¹ Voor een toelichting op de Big 5, zie: <https://www.levvel.nl/we-laten-pas-los-als-jij-een-stevige-stabiele-basis-hebt>.

JONGERE: "Een huis moet een thuis zijn. Met elke keer een nieuw huis, dan wacht je met binden en laat je je verhuisdozen staan."

Ook jeugdprofessionals stellen het belang van het regelen van de Big 5 voorop. Ze benoemen het als een belangrijk knelpunt omdat het regelen van deze zaken vaak buiten hun invloed ligt, en ze niet goed weten hoe ze een jongere kunnen helpen wanneer woning, werk en inkomen niet geregeld zijn. De professionals stellen hierbij de vragen: met wie kunnen jeugdprofessionals samenwerken om de Big 5 te regelen, wat kunnen ze zelf doen, en hoe kunnen ze de jongere perspectief blijven bieden?

PROFESSIONAL: "Soms is een behandeling water naar de zee dragen wanneer wonen en inkomen niet stabiel zijn."

Dit kwaliteitscriterium lijkt belangrijk om mee te nemen in de ontwikkeling van de richtlijn, omdat de Big 5 voor jongeren heel noodzakelijk is om zelfstandig te kunnen leven, en professionals bij het regelen van de Big 5 veel problemen tegenkomen. Dit knelpunt is daarmee niet alleen inhoudelijk, het laat zien hoe belangrijk het regelen van randvoorwaarden is voor de kwaliteit van de ondersteuning.

Kwaliteitscriterium 2: 'Help mij praktische dingen te regelen, help mij te DOEN.'

Jongeren willen graag begeleiding bij en informatie over het regelen van praktische zaken, vooral bij de overgang 18-/18+. Professionals moeten ervoor zorgen dat jongeren deze informatie goed begrijpen en hen helpen om dingen aan te pakken. Jongeren willen graag hulp bij het stapsgewijs financieel zelfredzaam worden.

JONGERE: "Veel jongeren weten dingen die ze moeten regelen niet, weten niet waar je recht op hebt qua inkomen bijvoorbeeld."

Dit criterium komt niet een-op-een als knelpunt terug in de knelpuntenanalyse. Wel zien we het terug in de uitgangsvragen van professionals, bijvoorbeeld over de wetgeving. Het is voor professionals onduidelijk wat ze precies moeten kennen en waar ze ondersteuning kunnen krijgen bij het begrijpen van regels.

PROFESSIONAL: "Er verandert zoveel zo snel en soms is het in iedere gemeente anders, dat er geen overzicht meer is."

Ook al geven professionals niet aan problemen te ervaren bij de uitvoering van dit kwaliteitscriterium, is het een mooie aanvulling op de uitgangsvragen. Omdat jongeren het wel belangrijk vinden en hier graag een verbetering in willen zien, kan het mogelijk helpen om het

belang van dit aspect bij professionals extra onder de aandacht te brengen. Mogelijk kunnen tools hierbij helpend zijn. Wellicht kan het helpen om professionals handvatten te geven hoe ze de wetgeving goed kunnen begrijpen, zodat ze jongeren beter kunnen informeren over hun rechten.

Kwaliteitscriterium 3: ‘Help mij verantwoordelijkheden te nemen en keuzes te maken.’

Jongeren zien graag dat professionals hen motiveren en helpen met keuzes maken. Dit proces gaat met vallen en opstaan en de jongeren vinden dan ook dat ze fouten mogen maken en daarvan leren.

JONGERE: “Denk niet voor mij. Ik mag fouten maken.”

Professionals geven aan dat het belangrijk is dat jongeren zelf gemotiveerd zijn in het proces en willen jongeren daarom graag motiveren. Een vraag die ze hierbij hebben is hoe ze kunnen aansluiten bij de intrinsieke motivatie van jongeren. Daarnaast willen professionals dat jongeren hun eigen keuzes leren maken en ze vinden ook dat jongeren fouten mogen maken om hiervan te leren. Hierbij lopen ze tegen een knelpunt aan met betrekking tot het geven of nemen van de regie. Ze moeten namelijk zoeken naar de balans tussen jongeren hun eigen keuzes laten maken, en hen te behoeden voor fouten die grote gevolgen kunnen hebben voor hun leven. Professionals willen graag weten hoe ze deze balans vinden. Daarnaast willen professionals graag weten welke verantwoordelijkheden passen bij welke (ontwikkelings)leeftijd van jongeren, zodat ze hier goed op aan kunnen sluiten en jongeren goed kunnen helpen bij het nemen van verantwoordelijkheden.

PROFESSIONAL: “Wanneer laat je de regie bij een jongere, ook al voorzie je vele valkuilen en laat je deze dus ervaren, en wanneer neem je de regie?”

Dit kwaliteitscriterium lijkt belangrijk voor een richtlijn, omdat zowel jongeren als professionals hiermee worstelen.

Kwaliteitscriterium 4: ‘Geef mij de tijd en ruimte die ik nodig heb.’

Jongeren geven aan dat hulpverleners moeten aansluiten bij hun ontwikkeling en tempo, en niet moeten kijken naar leeftijd. Daarvoor moeten hulpverleners de jongere de tijd en ruimte geven die hij of zij nodig heeft.

JONGERE: “Je moet versneld opgroeien en het kan niet op je eigen tempo.”

JONGERE: “Versneld volwassen en zelfstandig worden... het is een moeilijke opgave voor jongeren.”

Professionals geven aan het belangrijk te vinden om aan te sluiten bij de ontwikkeling en het tempo van jongeren. Vaak richten ze zich echter te veel op het behalen van ‘harde’ mijlpalen richting zelfstandigheid, ten koste van de sociaal-emotionele (‘zachte’) ontwikkeling van jongeren. Dat vinden ze moeilijk, maar ze voelen zich soms genooddacht om het te doen zodat de jongere verder kan binnen de beschikbare zorg. Soms weten ze niet goed welke ruimte ze hebben om zelf de behandel- en ondersteuningsvolgorde te bepalen. In dit verband wordt de vraag naar de juiste

houding gesteld. Maar ook: hoe kunnen ze samen met de jongere de prioriteiten bepalen en met wie kunnen ze daarbij samenwerken?

PROFESSIONAL: "Ik voel als hulpverlener de druk van het tijdspad dat doorlopen dient te worden."

Dit kwaliteitscriterium is dus van belang voor een inhoudelijke richtlijn en heeft veel te maken met de manier waarop ondersteuning georganiseerd is (de randvoorwaarden).

Kwaliteitscriterium 5: 'Sta naast mij, niet boven of tegenover mij.'

Jongeren willen graag hulpverleners op wie ze kunnen vertrouwen en op wie ze kunnen bouwen. Dit kan volgens hen alleen als hulpverleners open en eerlijk zijn. Jongeren willen transparante hulpverleners, en willen daarnaast serieus genomen en als gelijkwaardig gezien worden.

JONGERE: "Naast je meelopen in plaats van boven je staan. Iemand die letterlijk naast je staat en met je meegaat."

JONGERE: "Ik wil geen nummertje zijn. Ik wil mens zijn."

Professionals weten dat hulp alleen werkt als die aansluit bij wat de jongeren voor ogen hebben. Ze willen zo goed mogelijk aansluiten bij de jongeren. Hiervoor moeten professionals erachter komen welke doelen de jongeren hebben. Een algemene vraag die professionals hier stellen is hoe ze ervoor kunnen zorgen dat jongeren zich gehoord en gezien voelen. Een gelijkwaardige relatie is hierbij een belangrijk aspect. Professionals vragen zich ook af welke waarden en werkhoudingen jeugdprofessionals nodig hebben bij het toekomstgericht werken met jongeren.

PROFESSIONAL: "We moeten naast de jongere blijven staan en vanuit die verbinding en samenwerking verder gaan."

PROFESSIONAL: "Ik voel als professional de druk om te handelen omdat ik weet dat negen maanden zo voorbij zijn. Als ik het zelf doe, is het sneller geregeld en is het in ieder geval goed geregeld voor hem of haar. Ik voel me verantwoordelijk."

Dit kwaliteitscriterium is heel belangrijk voor een goede relatie tussen de hulpverlener en de jongere en voor het verloop en succes van een ondersteuningstraject. Het belang van de relatie komt uit verschillende onderzoeken naar voren als hét werkzame element in ondersteuning. Het verdient ook een betere plek naast andere doel- en handelingsgerichte aspecten van ondersteuning. Het hoort meegenomen te worden in het organiseren van de randvoorwaarden. Daarom lijkt het belangrijk dit criterium mee te nemen bij de uitwerking van de uitgangsvragen.

Kwaliteitscriterium 6: 'Laat mij de baas over mijn eigen leven zijn.'

Jongeren willen graag betrokken worden bij beslissingen en willen geholpen worden met zelf beslissingen maken. Ze willen ook dat hulpverleners soms de regie overnemen als dat nodig is, maar hier moet dan wel over gecommuniceerd worden. Bij belangrijke beslissingen willen ze betrokken

worden. Het plan naar zelfstandigheid moet worden gemaakt door henzelf, in een vorm die bij hen past.

JONGERE: "Negen van de tien jongeren zijn supereigenwijs. Als ik niet achter mijn plan sta, hoe kan ik eraan werken?"

Professionals zien het belang in van het zoveel mogelijk betrekken van jongeren bij het proces en bij belangrijke beslissingen. Ze zien in dat een jongere die zich niet gezien of gehoord voelt, ook niet gemotiveerd is om aan het plan te werken. Professionals geven ook aan dat zij jongeren zoveel mogelijk de regie willen laten houden over hun leven. Een al eerder door professionals genoemd knelpunt hierbij is de balans te bepalen tussen regie geven aan de jongere en het behoeden voor fouten. Daarnaast vinden professionals het nog lastig hoe ze kunnen inspelen op veranderende situaties in het leven van de jongere. Verder lopen professionals soms tegen knelpunten aan bij het maken van een plan voor de jongere. Ze vragen zich hierbij af hoe ze ervoor kunnen zorgen dat de jongere echt zijn of haar plan kan maken, en wat het beste moment is om met en voor de jongere een plan te maken.

PROFESSIONAL: "Hoe kunnen professionals uit het 'beheersen' blijven en de jongeren meer autonomie en regie geven?"

Het is belangrijk dit kwaliteitscriterium een plek te geven in de richtlijn, omdat zowel jongeren als professionals het van belang vinden dat jongeren de baas over hun eigen leven blijven, maar dat professionals hierbij tegen verschillende knelpunten aan lopen. Op dit punt lijken professionals veel behoefte te hebben aan handvatten.

Kwaliteitscriterium 7: 'Werk positief, kijk naar mijn gehele leven en naar mijn talenten.'

Jongeren vinden het belangrijk dat professionals kijken naar waar de jongeren goed in zijn, naar hun talenten. Hulpverleners moeten ook kijken naar de dingen die wel goed gaan in plaats van alleen naar de dingen die niet goed gaan.

JONGERE: "Vier elk succes, ook al is het klein."

Professionals geven aan dat ze jongeren graag in hun kracht zetten en proberen naar de positieve kanten te kijken. Knelpunten die professionals bij dit kwaliteitscriterium tegenkomen zijn al eerder genoemd bij andere criteria. Ze vragen zich namelijk af wat werkt bij het stimuleren van 'ervarend leren' bij jongeren, wat ook weer te maken heeft met regie geven aan de jongere. De vraag hoe ervoor te zorgen dat de jongere echt zijn of haar plan kan maken, komt ook in dit verband naar voren.

PROFESSIONAL: "Krijgen jongeren een kans om te mislukken? Mogen jongeren ook leren met vallen en opstaan?"

Dit kwaliteitscriterium staat in verband met verschillende knelpunten waar professionals tegenaan lopen. Het is belangrijk voor de basis van aansluiten bij de jongere en relatiegericht werken en moet worden meegenomen in de richtlijn.

Kwaliteitscriterium 8: 'Ik heb veiligheid en steun van mensen om mij heen nodig, die op verschillende manieren iets voor mij betekenen.'

Jongeren hebben mensen om zich heen nodig die hen helpen en steunen en waar ze op terug kunnen vallen. Zij geven waarde en zin aan het leven van de jongeren. Jongeren hebben verschillende mensen nodig die op verschillende manieren iets voor hen kunnen betekenen. Vertrouwen is hierbij erg belangrijk. Jongeren zouden graag vertrouwenspersonen in hun leven hebben, en professionals moeten hen helpen deze te vinden. Daarnaast willen jongeren graag van hulpverlener kunnen wisselen als ze daar geen klik mee hebben. Jongeren vinden het ook belangrijk dat er aandacht is voor de mensen die voor hen belangrijk zijn.

JONGERE: "Je weet niet wie je kunt vertrouwen. Ik vertrouw niemand."

Professionals geven aan altijd hard te zoeken naar vertrouwenspersonen in het leven van de jongeren en zien daar zeker het nut van in. Het knelpunt van het niet kunnen vinden en behouden van geschikte vertrouwenspersonen in het netwerk van de jongeren, komt duidelijk naar voren. Tijdens de onlineconsultatie wordt dit knelpunt door de meeste professionals herkend, dat laat dus zien dat veel professionals problemen ondervinden bij het vinden van vertrouwenspersonen. Ze vragen zich ook af wat werkt bij het betrekken van het informele netwerk bij de ondersteuning.

PROFESSIONAL: "Hoe kun je iemand uit het netwerk van een jongere nog meer in zijn kracht zetten?"

PROFESSIONAL: "Hoe leren we jongeren om (weer) te vertrouwen?"

Het is belangrijk in de richtlijn aandacht te besteden aan het zoeken, betrekken en behouden van vertrouwenspersonen uit de omgeving van jongeren.

Kwaliteitscriterium 9: 'Help mij op tijd te denken en te werken aan mijn toekomst en sluit aan op mijn tempo.'

Jongeren willen graag dat hulpverleners hen helpen met keuzes te overzien, kleine stappen te zetten en grote plannen te maken. Met andere woorden, ze willen graag dat professionals toekomstgericht te werk gaan. In de periode na het zestiende jaar wordt dit nog belangrijker. Daarbij is het fijn als er afwisseling is tussen kortetermijnstappen en langetermijnplannen.

JONGERE: "Ja, het kan vanaf 16, maar het is niet gebonden aan een moment. Het moet passen bij wanneer ik er ready voor ben. Dat is niet op het moment dat ik een dag ouder ben geworden."

Professionals willen meegaan met het tempo van de jongere en niet alleen kijken naar leeftijd. Hier komt het punt weer naar voren van hoe professionals bepalen wat het beste moment is om het plan te maken. Daarnaast vragen professionals zich af welke ruimte jongeren en jeugdprofessionals hebben om zelf de behandel- en ondersteuningsvolgorde te bepalen.

PROFESSIONAL: "Stapje voor stapje is het pad. Waar wil de jongere starten met zijn pad?"

Dit criterium staat ook in verband met de eerder genoemde knelpunten 'aansluiten bij het tempo van de jongere' en 'aansluiten bij het perspectief van de jongere'. Een houvast met betrekking tot het bepalen van de behandel- en ondersteuningsvolgorde zou wellicht nuttig kunnen zijn.

Kwaliteitscriterium 10: 'Bied doorlopende steun die aansluit bij wat ik nodig heb en wat voor mij belangrijk is. Onafhankelijk van leeftijd.'

Jongeren willen graag doorlopende ondersteuning ontvangen en denken dat het systeem hulpverleners in de weg zit, waardoor ze minder flexibel kunnen zijn. Volgens jongeren moeten hulpverleners duidelijk en open zijn en zorgen dat de overgang bij 18-/18+ soepel verloopt. Maatwerk en flexibiliteit zijn nodig. Ze vinden het niet fijn als hulpverleners wisselen bij 18-/18+. Ze willen op één persoon kunnen terugvallen over de grens van 18 heen. Zorg voor doorlopende en samenwerkende zorg vanuit de jeugdwet en de volwassenenzorg.

JONGERE: "Soms moet je afwijken van de regels. De uitzonderingen die de norm zouden moeten zijn."

Professionals vinden dit ook een belangrijk punt. Inhoudelijk stellen zij de vraag wat het betekent voor hun interdisciplinaire samenwerking. Verder noemen professionals een reeks randvoorwaardelijke belemmeringen, zoals gebrekkig aanbod, wachtlijsten en afhankelijkheid van gemeentelijke keuzes.

PROFESSIONAL: "Je wil eigenlijk samen met de jongere de keuze te maken welke problemen eerst aan te pakken. Met de nadruk op samen."

Dit kwaliteitscriterium kan niet worden geborgd met een richtlijn, omdat er bij dit punt veel organisatorische knelpunten naar voren komen. Wel biedt een richtlijn de onderbouwing van het belang dat doorlopende ondersteuning heeft voor de kwaliteit.

4 Conclusie

4.1 Omvang probleem

Toekomstgericht werken in de begeleiding van jongeren naar volwassenheid is een veelomvattend en actueel maatschappelijk vraagstuk. Het verbeteren van de kwaliteit van deze begeleiding en het organiseren van doorgaande lijnen in de zorg zijn speerpunten van het landelijke programma *Zorg voor de Jeugd*. Sommige gemeenten en organisaties hebben al flinke stappen gezet richting toekomstgericht werken met jongeren. Maar lang niet overal is dit al gemeengoed. Er is nog veel verbetering mogelijk en wenselijk op het gebied van vakmanschap. Verhalen van jongeren over de tekortkomingen van de ondersteuning – zelfs bij de organisatievoorlopers – zijn soms schrijnend. Ook blijkt het voor gemeenten lastig om goede doorlopende ondersteuning te organiseren en ondervinden professionals randvoorwaardelijke knelpunten om jongeren passend en effectief te begeleiden.

4.2 Wenselijkheid richtlijn

De stakeholders, jongeren en professionals onderschrijven het belang van een vakinhoudelijke kwaliteitsbasis voor toekomstgericht werken. Er is nog veel ruimte voor het verbeteren van vakmanschap op dit punt. Diversiteit in de aanpak maakt dat een jongere voor de ondersteuning die hij of zij krijgt afhankelijk is van het beleid binnen de gemeente of organisatie. Op sommige plekken worden goede stappen gezet richting toekomstgericht werken. Op andere plekken is er nog veel te winnen. Een gezamenlijke kwaliteitsbasis kan het landelijke proces van het verbeteren van toekomstgericht werken in de begeleiding naar volwassenheid stimuleren en ondersteunen.

Een richtlijn wordt gezien als een passende vorm voor een dergelijke kwaliteitsbasis. Een richtlijn heeft meer status dan bijvoorbeeld een handreiking en wordt door professionals makkelijk teruggevonden op de plek waar ook andere richtlijnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming staan. Het heeft gewicht in de ogen van opdrachtgevers en kan professionals versterken in hun werk. Alle partijen pleiten er daarbij voor om het perspectief van jongeren als vertrekpunt te nemen, om professionals te betrekken bij de ontwikkeling en om het verband tussen inhoud en voorwaarden in het vizier te blijven houden.

4.3 Haalbaarheid

Momenteel loopt er veel onderzoek naar ‘wat werkt’ in de begeleiding van jongeren naar volwassenheid. Er is praktijkkennis verzameld en beproefd. Jongeren hebben een duidelijk beeld bij de kwaliteit van ondersteuning op weg naar volwassenheid. In de richtlijn kunnen de uitgangsvragen van professionals beantwoord worden aan de hand van wetenschappelijke, ervarings- en praktijkkennis. De kwaliteitscriteria zoals genoemd door de jongeren krijgen daar een prominente rol in. De ondersteuningsaspecten die jongeren centraal stellen en de inhoudelijke vragen waar professionals mee worstelen, staan met elkaar in verband. Dat maakt het mogelijk om een vakinhoudelijke kwaliteitsbasis te ontwikkelen waar beide groepen baat bij hebben. Van beide kanten wordt er gesproken over het belang van het regelen van de Big 5, het kennen en begrijpen van regels en wetgeving, over de relatie en het aansluiten bij het perspectief en de intrinsieke motivatie van jongeren. Antwoorden op deze vragen kunnen jongeren en professionals steunen in

(het bieden van ondersteuning bij) de transitie naar volwassenheid. Het zal professionals helpen in het uitoefenen van hun vak en in hun professionele ontwikkeling.

Een belangrijke kanttekening die in alle gesprekken naar boven komt, is het feit dat de kwaliteit van toekomstgericht werken met jongeren niet alleen een kwestie van professioneel handelen is, maar sterk afhankelijk is van de organisatie van hulp en ondersteuning. Verbetering van vakmanschap en verbetering van de organisatie van jeugdhulp dienen parallel te lopen. Een richtlijn biedt geen antwoord voor het oplossen van de randvoorwaardelijke knelpunten, maar kan het gesprek daarover voeden.

Uiteraard zal er bij de ontwikkeling van de richtlijn, breder dan in deze verkenning, gebruik gemaakt van wetenschappelijke, praktijk en ervaringskennis.

4.4 Afbakening doelgroep

In eerste instantie is de vakinhoudelijke kwaliteitsbasis voor toekomstgericht werken bedoeld voor jeugdprofessionals die ambulante of residentieel met jongeren werken. Het is echter ook mogelijk en wenselijk dat deze kennis zich breder verspreidt. Ook professionals in onder andere onderwijs, werk & inkomen en langdurige zorg hebben een belangrijke rol in de overgang naar volwassenheid. Zij kunnen profiteren van de kennis en instrumenten uit de richtlijn voor toekomstgericht werken.

4.5 Tot slot

Een groot aantal belanghebbenden, waaronder jongeren en professionals, vindt een richtlijn voor toekomstgericht werken in begeleiding naar volwassenheid wenselijk. Op basis van beschikbare kennis lijkt een richtlijn haalbaar. Van belang is hoe de beroepsverenigingen tegenover de ontwikkeling van een richtlijn staan. Om te beginnen betreft dit de beroepsverenigingen die relevant zijn voor de jeugdhulp en jeugdbescherming: NIP, NVO en BPSW. Dit zijn ook de beroepsverenigingen die besloten hebben om de verkenning uit te voeren. Met hen wordt het gesprek gecontinueerd, waarbij gezocht wordt naar een passend kwaliteitskader dat optimaal aansluit bij wensen en mogelijkheden.

Daarnaast is de vraag hoe andere partijen, zoals de beroepsvereniging voor kinder- en jongerenwerkers BVjong, de beroepsvereniging voor uitvoerders in het publieke sociaal domein SAM en de Associatie Wijkteams, hierbij willen aansluiten, aangezien ook hun achterban kan profiteren van een passend kwaliteitskader en/of kennisproduct over toekomstgericht werken.

Bijlage 1 Samenvatting stakeholdergesprekken m.b.t. ontwikkeling van vakinhoudelijke kwaliteitsbasis toekomstgericht werken 16-27

Het Nederlands Jeugdinstituut en het Ondersteuningsteam Zorg voor de Jeugd hebben in afstemming met het programma *Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming* het initiatief genomen voor de verkenning van het ontwikkelen van een vakinhoudelijke kwaliteitsbasis, al dan niet in de vorm van een richtlijn, voor toekomstgericht werken met jongeren bij de overgang naar zelfstandigheid.

In de periode november-december 2020 voerden we een knelpuntenanalyse uit om de vakinhoudelijke vragen van professionals die jongeren ambulante of residentieel ondersteunen bij de overgang naar zelfstandigheid helder te krijgen.

In de periode juli-oktober 2020 hebben we hierover gesprekken gevoerd met onder andere de vertegenwoordigers van professionals, jongeren en ervaringsdeskundigen: VOBC, Jeugdzorg Nederland, NVO, MBO Raad, PO-Raad, LECSO, BPSW, Ieder(in), ExpEx, JWB, NJR, LOC, Van Montfoort, Nederlandse GGZ, Hogeschool Inholland, en Hogeschool van Amsterdam. Uit deze gesprekken kwam een aantal rode draden naar voren:

Een vakinhoudelijke kwaliteitsbasis opgebouwd vanuit het perspectief van de jongeren is wenselijk.

- Het is essentieel om het perspectief van de jongeren als vertrekpunt en als toetssteen te nemen en te houden. Jongeren en ervaringsdeskundigen gaan we standaard betrekken bij de ontwikkeling en implementatie van een vakinhoudelijk handvat, zodat hun perspectief centraal blijft staan. Het is belangrijk het doel van deze ontwikkeling duidelijk met hen te communiceren.
- Een kwaliteitsbasis wordt gezien als iets wat *“professionals kan steunen in de uitvoering van hun werk”*. Iets waarmee ze de kwaliteit van hun handelen kunnen ijken en vergelijken. Het kan professionals empoweren: *“Eigenlijk gaat het niet zozeer om een voorschrift, maar eerder om een toestemmingsbrief voor professionals om hun werk vanuit het perspectief van de jongere te doen.”* Het kan herkenning en legitimering bieden aan de vernieuwers die vaak denken dat ze met weinig mensen tegenover de beperkingen van het systeem staan *“omdat ze vaak in kleine teams werken waar ze zich alleen kunnen voelen”*.
- Men is het er over het algemeen mee eens dat een vakinhoudelijke kwaliteitsbasis zou helpen. De meningen over de vorm en de inhoud verschillen. Sommigen pleiten voor een verplichte richtlijn: *“Maak het niet vrijblijvend, anders verzandt het. Er bestaan al zo veel handreikingen, ze beklijven onvoldoende in de praktijk.”* Anderen zijn voorstander

van een meer flexibele *“inspirerende en snel toepasbare werkvorm”* of een handreiking waar professionals naar eigen inzicht gebruik van kunnen maken.

- De uitdaging ligt in “de juiste kennis en ervaring op de goede plek brengen en ervoor zorgen dat binnen ALLE organisaties een gedegen en passend traject wordt opgezet voor jongeren op weg naar zelfstandigheid.”
- Een richtlijn heeft meer status binnen het systeem, maar is ook geen doel op zich. Het presente, toekomstgerichte werken is een bejegeningsskwestie, een ethisch-normatieve kwestie die lastig in een voorschrift te vatten is. De ethische beroepscode is hierin leidend. We moeten alert zijn voor het risico op *“responsabilisering van professionals”*: met een vakinhoudelijk voorschrift kan de indruk worden gewekt dat het probleem puur en alleen in het handelen van professionals zit, wat niet klopt.
- Ontwikkeling van vakmanschap op het thema ‘toekomstgericht werken’ is wenselijk. “Als het gaat om interne trainingen en deskundigheidsbevordering, dan valt op dat het thema ‘opgroeien naar volwassenheid’ minder aandacht krijgt dan bijvoorbeeld ‘hechting’ of ‘traumaverwerking’. Hierdoor krijgt de ondersteuning op meerdere plekken minder diepgang en is het meer een begeleiding richting het verlaten van de instelling.”

Toekomstgericht werken is meer dan een kwestie van professioneel handelen.

- Het ontwikkelen en borgen van een professionele standaard in toekomstgericht werken met jongeren is *“een uitdaging met meerdere lagen”*. Naast professionele inzet, is er inzet van verschillende partijen nodig om de Big 5 van de ondersteuning op orde te krijgen. Denk daarbij aan gemeente, overheid, woningcorporaties, school en werkgevers.
- Er is de noodzaak om de organisatie- en systeemkant aan te passen zodat in de ondersteuning maatwerk en continuïteit mogelijk worden. Verschillende partijen zijn bezig de grenzen tussen de verschillende disciplines op te zoeken. *“Het probleem ligt niet alleen op het gebied van vakmanschap, maar ook in de verbinding tussen domeinen, knellende wet- en regelgeving en financiële kaders. Daarnaast speelt er enorme regel- en administratiedruk bij professionals.”*
- Naast organisaties waarin toekomstgericht werken inhoudelijk goed gaat, bestaan er problemen in de samenwerking met andere organisaties: *“vooral met de organisaties met de doelgroep 18+ en met de lokale opdrachtgevers: gemeenten en regio’s”*. Het zou daarom mooi zijn om *“een handreiking of een richtlijn te bieden met handvatten om het gesprek te voeren over de randvoorwaarden die aanwezig moeten zijn om de nodige ondersteuning mogelijk te maken en de synergie in samenwerking tot stand te brengen.”*

Voor de werkelijke verandering in de praktijk is breed draagvlak en commitment nodig.

- Organisaties verschillen in de mate van professionele ontwikkeling op het thema ‘toekomstgericht werken’. Sommige zijn daar al ver mee, andere niet. Het zou mooi zijn als het te ontwikkelen handvat *“aan de ene kant professionals en organisaties die nog niet zo ver zijn, kan voeden en ondersteunen. Aan de andere kant de positie van de professionals die al verder zijn in de ontwikkeling, versterken.”*
- De vakinhoudelijke kwaliteitsbasis in de vorm van een richtlijn is in eerste instantie van toepassing op de geregistreerde jeugdprofessionals. Het zal echter ook kunnen worden

gebruikt voor het ontwikkelen van vakmanschap op andere beroepsterreinen: volwassenenzorg, onderwijs, begeleiding naar werk. In de voorbereiding en uitwerking zou deze brede inzet meegenomen moeten worden. Denk aan het toetsen van uitgangsvragen bij onderwijs of bij uitvoerende gemeentelijke diensten.

- Verbinding tussen de actuele wetenschappelijke, praktijk- en ervaringskennis is cruciaal. Veel kennis zit bij de professionals, het is zaak deze aan te boren: bij verkenning van de knelpunten en ook bij de ontwikkeling van handvatten. Er is veel kennis beschikbaar, het is zaak om deze goed te verbinden. Recent onderzoek onder de doelgroep 16-27 levert waardevolle inzichten en input op voor vakinhoudelijke kwaliteitsontwikkeling op dit thema.
- Voor de brede implementatie van een vakinhoudelijke kwaliteitsbasis is het essentieel dat verschillende beroepsverenigingen, overheid en jongerenorganisaties zich hier vanaf de ontwikkelfase aan verbinden.

Bijlage 2 Analyse opbrengsten onlineconsultatie over knelpunten in toekomstgericht werken

Knelpunt	Herkenning
Knelpunt 1: Professionals weten niet hoe ze moeten omgaan met jongeren die ondersteuning weigeren.	22/29 – 75,9%
Knelpunt 2: Jeugdprofessionals worstelen met de keuze wanneer jongere de regie te geven en wanneer deze zelf te nemen.	18/29 – 62,1%
Knelpunt 3: Jeugdprofessionals vinden het moeilijk om te gaan met de spanning tussen de wensen van de jongeren en de voorwaarden waaraan ze moeten voldoen voor meer zelfstandigheid.	19/29 – 65,5%
Knelpunt 4: Jeugdprofessionals kunnen niet altijd een (vertrouwens)persoon vinden die als stabiele factor in het leven van de jongere kan en wil blijven.	24/29 – 82,8%
Knelpunt 5: Jeugdprofessionals beschikken niet altijd over (de juiste) informatie over de jongeren om samen tot een plan te komen.	18/29 – 62,1%
Knelpunt 6: Jeugdprofessionals weten niet altijd waar te beginnen bij problemen die elkaar beïnvloeden.	16/29 – 55,2%
Knelpunt 7: Jeugdprofessionals richten zich soms te veel op het behalen van ‘harde’ mijlpalen richting zelfstandigheid ten koste van de sociaal-emotionele (‘zachte’) ontwikkeling van de jongeren.	14/29 – 48,3%
Knelpunt 8: Jeugdprofessionals weten niet hoe ze jongeren het beste kunnen helpen als basisbehoeften zoals wonen en inkomen niet zijn geregeld.	21/29 – 72,4%
Knelpunt 9: Jeugdprofessionals hebben onvoldoende kennis over mogelijke ondersteuning vanuit de verschillende wetten.	22/29 – 75,9%

Knelpunt 1: Professionals weten niet hoe ze moeten omgaan met jongeren die ondersteuning weigeren.

De professionals die aangaven dit knelpunt niet te herkennen, zeggen dat als een jongere ondersteuning weigert, dit eigenlijk een vraag om hulp is. Er is een gebrek aan vertrouwen. Dat vertrouwen moet dus gewonnen worden door de werkrelatie te verbeteren. De professionals die het knelpunt herkennen, geven aan het lastig te vinden de jongere te motiveren voor ondersteuning

als er geen intrinsieke motivatie is. Deze professionals geven aan graag antwoord te krijgen op een vraag als: 'Hoe kunnen jeugdprofessionals jongeren motiveren die geen intrinsieke motivatie hebben voor ondersteuning?'. Ze zouden graag willen weten welke andere mogelijkheden er zijn om deze jongeren te motiveren (bijvoorbeeld motiverende gespreksvoering, externe motivaties). Daarnaast speelt de vraag hoe professionals moeten omgaan met jongeren boven de 18 jaar die ondersteuning weigeren.

Kernwoord: motivatie.

Knelpunt 2: Jeugdprofessionals worstelen met de keuze wanneer jongere de regie te geven en wanneer deze zelf te nemen.

Over het algemeen heeft de jeugdige de regie, omdat het zijn of haar leven is en jongeren de behoefte hebben daar autonomie over te hebben. Een aantal professionals geeft aan dat zij wel moeten ingrijpen als er foute keuzes worden gemaakt die voor de lange termijn gevolgen hebben. Het is erg belangrijk dat er een balans gevonden wordt tussen de jongere regie geven over zijn of haar leven, en hem of haar behoeden voor foute keuzes. Deze balans is volgens professionals soms lastig te bepalen, omdat jongeren soms ook juist leren van foute keuzes. Wanneer is het noodzakelijk en verantwoord om de regie over te nemen? Het is belangrijk dat de jongeren zich ondersteund voelen. Uit de top 10 van criteria die jongeren opstelden bleek ook dat jongeren het fijn vinden als hun hulpverlener naast hen staat op weg naar volwassenheid, in plaats van tegenover of boven hen. Uiteindelijk is het de bedoeling dat jongeren zelf alle regie hebben over hun leven. Sommige professionals zouden graag antwoord krijgen op de vraag: 'Hoe kun je de overgang naar totale regie soepel laten verlopen?'.
Kernwoord: balans.

Knelpunt 3: Jeugdprofessionals vinden het moeilijk om te gaan met de spanning tussen de wensen van de jongeren en de voorwaarden waaraan ze moeten voldoen voor meer zelfstandigheid.

Wat direct opvalt is dat de antwoorden/uitgangsvragen bij dit knelpunt sterk overeenkomen met de antwoorden/uitgangsvragen bij knelpunt 2. Veel professionals stellen de uitgangsvraag: 'Hoe de balans te bepalen tussen de jongere te laten exploreren met betrekking tot zijn of haar wensen, en ingrijpen als de jongere toch niet zelfstandig genoeg blijkt en fouten maakt?'. In hoeverre laat je jongeren fouten maken? Er is behoefte aan meer duidelijkheid over hoe jeugdprofessionals jongeren het beste kunnen begeleiden naar zelfstandigheid. Daarnaast vraagt een aantal professionals zich af hoe je kunt weten wanneer een jongere zelfstandig genoeg is. Zijn er bijvoorbeeld checklists over welke basiszaken er voor de jongeren geregeld moeten zijn die een jongere moet hebben om zelfstandig te wonen? Voor jeugdprofessionals kan het nuttig zijn om te weten welke verantwoordelijkheden passen bij welke (ontwikkelings)leeftijd van jongeren. Maar daarnaast is het altijd erg belangrijk dat professionals niet te hoge verwachtingen hebben en het tempo van de jongeren volgen.

Kernwoord: voorwaarden zelfstandigheid.

Knelpunt 4: Jeugdprofessionals kunnen niet altijd een (vertrouwens)persoon vinden die als stabiele factor in het leven van de jongere kan en wil blijven.

Dit knelpunt wordt het meest herkend door jeugdprofessionals. Vrijwel alle jeugdprofessionals vinden het hebben van een vertrouwenspersoon voor jongeren erg belangrijk, omdat ze bijvoorbeeld het goede voorbeeld kunnen geven. Het is noodzakelijk dat een jongere vertrouwen

heeft in de vertrouwenspersoon. Dit vertrouwen is er eerder als deze persoon uit het eigen netwerk van de jongere komt, en de kans is groter dat deze persoon een stabiele factor blijft dan wanneer hij of zij niet uit het eigen netwerk van de jongere komt. Een vertrouwenspersoon moet voor langere tijd in het leven van de jongere aanwezig zijn om een goede vertrouwensband op te kunnen bouwen en te zorgen voor stabiliteit in het leven van de jongere. Helaas geven veel professionals aan dat het vaak lastig is een vertrouwenspersoon te vinden in het eigen netwerk van de jongere. Een uitgangsvraag die hierbij gesteld kan worden, is: 'Hoe kunnen professionals het brede netwerk van de jongere goed inzetten bij de ondersteuning van de jongere?'. Deze vraag komt ook terug in de knelpuntenanalyse. Daarnaast geven professionals aan graag te willen weten hoe ze de continuïteit van een vertrouwenspersoon in het leven van een jongere kunnen waarborgen. Verschillende professionals benadrukten ook dat betaalde vertrouwenspersonen vanuit de jeugdzorg vaak van baan wisselen, en niet lang vertrouwenspersoon blijven van jongeren. Dit kan schadelijk zijn voor het vertrouwen van deze jongeren en daarnaast moeten deze jongeren steeds opnieuw iemand in vertrouwen nemen, waardoor het nut van een vertrouwenspersoon afneemt. Dit laatste punt lijkt meer een probleem van jeugdorganisaties te zijn en is daarom misschien minder relevant voor de richtlijn.

Kernwoord: continuïteit.

Knelpunt 5: Jeugdprofessionals beschikken niet altijd over (de juiste) informatie over de jongeren om samen tot een plan te komen.

Sommige professionals geven aan niet altijd te beschikken over informatie over de jongeren, omdat in verband met privacy niet alle informatie uitgewisseld mag worden tussen organisaties onderling. Daardoor moeten ze zelf op zoek gaan naar informatie. Een uitgangsvraag hierbij is: 'Hoe kunnen jeugdprofessionals aan alle noodzakelijke informatie over een jongere komen?'. Daarbij is het belangrijk om duidelijk te hebben wat de rol van de jongere en van het netwerk van de jongere hierin is. Je kunt alle informatie wel elke keer aan de jongere vragen, maar jongeren kunnen het belastend vinden steeds weer hun verhaal te moeten doen bij hulpverleners. Het lijkt dus belangrijk dat informatie tussen professionals goed gedeeld wordt. Een vraag die hierover gesteld kan worden is: 'Wat zijn mogelijkheden voor jeugdprofessionals om zo goed mogelijk informatie over te dragen aan elkaar, zonder daarbij de privacy te schenden?'. Mogelijkerwijs komen jeugdprofessionals tijdens het hulpverleningsproces achter nieuwe informatie, waardoor het plan samen met de jongere bijgesteld kan worden. De uitgangsvraag die hier naar voren komt is: 'Hoe kunnen jeugdprofessionals het plan aanpassen met betrekking tot nieuwe informatie/veranderende situaties in het leven van jongere?'. Deze vraag uit de onlineconsultatie komt overeen met de vraag uit de knelpuntenanalyse.

Kernwoord: informatieoverdracht

Knelpunt 6: Jeugdprofessionals weten niet altijd waar te beginnen bij problemen die elkaar beïnvloeden.

Een aantal professionals geeft aan dat ze geen problemen ondervinden als een jongere problemen heeft die elkaar beïnvloeden doordat ze een probleemanalyse maken, hulp krijgen van een gedragswetenschapper of een integraal plan hebben ontwikkeld. Een oplossing voor een bepaald probleem kan tegelijkertijd ook een oplossing zijn voor een ander probleem. Veel jeugdprofessionals geven aan dat een professional om te beginnen altijd met de jongere moet overleggen welk probleem prioriteit heeft. Een uitgangsvraag hierbij is: 'Hoe kunnen jeugdprofessionals samen met

de jongere de juiste prioriteiten stellen bij elkaar beïnvloedende problemen?'. In hoeverre de wens van de jongere hierbij leidend is, is niet helemaal duidelijk voor alle professionals. Sommige professionals vragen zich ook af welke hulpmiddelen zij hebben bij het aanpakken van multiproblematiek. Behoort een multidisciplinair team vormen bijvoorbeeld tot de mogelijkheden? Kernwoord: prioriteiten.

Knelpunt 7: Jeugdprofessionals richten zich soms te veel op het behalen van 'harde' mijlpalen richting zelfstandigheid ten koste van de sociaal-emotionele ('zachte') ontwikkeling van de jongeren.

Dit knelpunt werd het minst herkend door de professionals. De meeste professionals geven aan het belangrijk te vinden aandacht te schenken aan zowel de harde mijlpalen richting zelfstandigheid, als aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongeren. Deze twee zaken zijn, zoals ook gesuggereerd in de beschrijving van het knelpunt, volgens sommige professionals niet helemaal in balans. Zij zouden graag de volgende uitgangsvraag beantwoord zien: 'Hoe kunnen jeugdprofessionals ervoor zorgen dat er een evenwicht is tussen de harde en de zachte doelen?'. Een goede sociaal-emotionele ontwikkeling is volgens sommige professionals nodig om de harde doelen te kunnen behalen, en daar moet dus ook voldoende aandacht voor zijn. Toch geeft een aantal professionals ook aan dat er genoeg aandacht is voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongeren. Daarnaast vragen sommige professionals zich af hoe ze ervoor kunnen zorgen dat jongeren zich op beide vlakken volledig kunnen ontwikkelen zonder de jongeren daarbij te overbelasten. Wat opvalt bij het analyseren van de gegevens is dat de professionals in de online consultatie geen uitgangsvragen geopperd hebben die gaan over welke waarden en werkhoudingen jeugdprofessionals nodig hebben bij toekomstgericht werken met jongeren, terwijl dit wel een uitgangsvraag was vanuit de knelpuntenanalyse.

Kernwoord: evenwichtigheid.

Knelpunt 8: Jeugdprofessionals weten niet hoe ze jongeren het beste kunnen helpen als basisbehoeften zoals wonen en inkomen niet zijn geregeld.

Huisvesting en een inkomen zijn de basis voor zelfstandigheid bij jongeren. Veel professionals geven aan dat vooral woonruimte lastig te regelen is, zeker als de jongere onder de 18 jaar is. Dit probleem wordt vooral veroorzaakt doordat het moeilijk is om aan een goedkope huurwoning te komen voor jongeren. Professionals vragen zich af met wie ze kunnen samenwerken om deze basisbehoeften voor jongeren te regelen. Daarnaast weten jeugdprofessionals vaak niet hoe ze zelf kunnen helpen bij het regelen van de basisbehoeften. Een uitgangsvraag hierbij is: 'Hoe kunnen jeugdprofessionals zelf ondersteuning bieden bij het regelen van basisbehoeften?'. Jeugdprofessionals geven dus aan dat het niet altijd lukt om huisvesting en inkomen te regelen met de jongeren, en dit kan erg frustrerend zijn voor de jongeren. Een vraag vanuit de jeugdprofessionals is dan ook: 'Wat kunnen jeugdprofessionals doen om jongeren perspectief te bieden als zij niet in basisbehoeften kunnen voorzien?'. Het is opvallend dat de drie vragen die uit de onlineconsultatie voortkomen bij dit knelpunt hetzelfde zijn als de vragen die bij de knelpuntenanalyse geformuleerd zijn.

Kernwoord: ondersteuning.

Knelpunt 9: Jeugdprofessionals hebben onvoldoende kennis over mogelijke ondersteuning vanuit de verschillende wetten.

Jeugdprofessionals geven aan dat er veel verschillende wetten zijn en hierdoor soms door de bomen het bos niet meer zien. Daarnaast veranderen de wetten snel en dat maakt het lastig om up-to-date te blijven. Veel professionals vragen zich af waar ze hier informatie over kunnen vinden. Informatie moet volgens hen beter te vinden zijn en ook beter te begrijpen. Ook stellen professionals de volgende vraag: 'Waar/bij wie kun je als jeugdprofessionals ondersteuning krijgen voor het begrijpen van wetten?'. Er zijn professionals die vinden dat het de taak is van de organisatie/stichting waar de jeugdprofessional werkt om te zorgen dat hun werknemers voldoende kennis hebben over wetgeving, door bijvoorbeeld training te geven. Anderen vinden dat professionals zelf zich gewoon goed moeten inlezen en bronnen moeten raadplegen om voldoende kennis te hebben voordat ze beginnen met de behandeling. Weer anderen zeggen bijvoorbeeld dat de uitvoering van de wetten per gemeente verschilt, of dat ze niet over de juiste informatie beschikken om voldoende kennis over relevante wetten te vergaren. Een vraag die hierbij gesteld wordt is: 'Wat moeten jeugdprofessionals precies weten over deze wetten om hun werk goed uit te voeren?'. Uit de knelpuntenanalyse kwam de volgende vraag naar voren: 'Wanneer mogen professionals afwijken van wettelijke richtlijnen ten dienste van de zorg voor jongeren?'. Deze vraag kwam echter niet naar voren in de onlineconsultatie. Dat kan betekenen dat de professionals die meededen aan de onlineconsultatie weten wanneer ze mogen afwijken van wettelijke richtlijnen, of dat deze vraag bij hen niet speelt.

Kernwoord: informatievergaring.

Knelpunt 10:

Een aantal professionals geeft als extra knelpunt aan dat er te weinig beschikbare en betaalbare woonruimte is voor jongeren. Dit kwam bij knelpunt 8 ook al naar voren. Dat ze dit meerdere keren noemen, geeft wel aan dat dit voor jeugdprofessionals echt een lastig punt is. Daarnaast geven enkele professionals aan het als knelpunt te ervaren dat jongeren als ze 18 jaar worden tussen wal en schip vallen. De uitgangsvraag hierbij is: 'Wat kunnen jeugdprofessionals doen om te zorgen dat jongeren die 18 jaar worden niet tussen wal en schip vallen?'. Dit punt kwam ook al een beetje aan de orde bij knelpunt 1. Sommige professionals ervaren veel werkdruk en ze vinden dat er te weinig mensen beschikbaar zijn om maatwerk te leveren in de jeugdzorg. Dit is meer een organisatorisch punt en is daarom niet erg relevant voor de richtlijn.

Er zijn dus niet veel nieuwe knelpunten genoemd die meegenomen moeten worden bij het ontwikkelen van de richtlijn. De meeste opmerkingen zijn al besproken bij knelpunten 1 tot en met 9.

Het Nederlands Jeugdinstituut is een onafhankelijk en betrokken kenniscentrum dat actuele kennis over jeugd, vakmanschap en de organisatie van het jeugdveld verzamelt, verrijkt, duidt en deelt.

© 2021 Nederlands Jeugdinstituut, Ondersteuningsteam Zorg voor de Jeugd

Alle informatie uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden. Graag de bron vermelden.

Auteurs:

Iryna Batyreva

Brechje Kuipers

Carlijn Vree

Eline Kisjes

Marianne Berger